

*Van
Turnhout*

Taxandria

Gedenkschriften van den

Geschied- en Oudheidkundigen Kring.

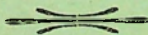
DER KEMPEN

1923 — N° 2

Annales du

Cercle Historique et Archéologique

DE LA CAMPINE

TURNHOUT
FIRMA J. SPLICHAL ; OPV. : L. VERWAEST

INHOUD N^r 2, 1923.

1. Dr Fr. MEEUS. — Over het behouden van Natuurschoon in de Kempen. — Blz. 41—45.
 2. J. E. JANSEN EN L. VAN NUETEN. — Meerle door de eeuwen heen. — Blz. 46—57.
 - 3 LOUIS GRIETENS. — De oude Keulensche baan. — Blz. 58—59.
 4. PAUL ROLLAND, archiviste de l'Etat. — Les sources de l'histoire de la Campine aux Archives de l'Etat à Anvers. — Blz. 60—70.
 5. E. DESCHAEPDRIJVER, S. J. — De Priory van Korsensendonck en de Windesheimsche Hervorming in de XVIIe eeuw. — Blz. 71—74.
 6. JOZEF CORNELISSEN. — Folklore. De Muizen en Ratten in het Volksgeloof. — Blz. 75—80.
-

TAXANDRIA

Gedenkschriften van den
Geschied- en Oudheidkun-
digen Kring der Kempen.

1923. — N° 2.

Over het behouden van het Natuurschoon in de Kempen. (1)

Het eerste kempisch Congres, en daarmee al die nog zullen volgen, ontlook uit een liefdesaandrang van enkele kempenzonen voor hun duurzamen geboortegrond. Een overzicht van wat de Kempen was en is en blijven moet, zal de jaarlijksche taak van deze Congressen zijn. Zoo ieder belangstellende, in de maat zijner krachten en naar den lichtkant waaronder hij de Kempen beschouwt, zijn aandeel, hoe gering ook, wil brengen, is de toekomst onzer heimatvergaderingen verzekerd.

Het steentje dat ik aanbrengen wil, is niet groot, althans niet door zijn vorm; grooter echter door zijne mogelijke gevolgen. Ik zal spreken over het behoud van het natuurschoon in de Kempen.

(1) Voordracht gehouden op het Geschied- en Oudheidkundig Congres der Kempen. Turnhout, September 1922.

druk te gevoelen en wensch zooveel als wie ook. en op alle gebied, den vooruitgang onzer Kempische bevolking. Het landelijk uitzicht der Kempen wijzigt zich van dag tot dag en die evolutie dreigt in de volgende jaren in razendsnel tempo vooruit te gaan, zoodat, indien wij geene voorzorgsmaatregelen nemen, onze kleinkinderen van al het eigenaardig schoons, dat goddank de Kempen nu nog biedt, niet veel meer zullen genieten.

Wat moet en wat kan er gedaan worden ?

Voorceerst moei men de jeugd beter haar geboortegrond leeren waardeeren. U weet, wanneer in een huisgezin moeder oud, gebrekkig of ziek geworden is, dan zien de kinderen eerst voor goed in wat een schat die duurzame moeder voor hen was. Zoo is het ook met onze Kempen : nu het gevaar nijpend wordt dat zij verdwijnen gaat, klimt onze liefde en zoeken wij naar alle middelen om haar nog lang gaaf en ongeschonden te bewaren.

In die opleiding der jeugd moeten helpen al wie op den buiten enigszins in aanzien staat : als de geneesheer, de pastoor en niet het minst de onderwijzer. Deze kan al eens met de kinderen uitgaan, hun de schoonste hoekjes van het dorp laten bewonderen en hun aandacht trekken op planten en dieren die er leven. Zoo groeit er niet alleen belangstelling, maar zoo zal het ook gebeuren dat, moest een of ander gevaar een bepaald schilderachtig hoekje bedreigen, al was het maar een groep boomen, er onmiddellijk, ter plaatse zelf, protest zou opgaan, welk protest zich snel in breeden kring zou voortverspreiden. Ik zeg in breeden kring, want sedert eenige jaren vormden zich in de groote steden studieverenigingen van belangstellenden in alles wat ons land aan natuurschoon bezit. Geen zomerzondag gaat voorbij of een of ander hoekje onzer Kempen wordt alzoo zeer bescheiden, ik zou haast zeggen met een soort van godsdienstigen eerbied bezocht, want er is toch niets dat de mensch nader bij God brengt dan het stilzwijgend bewonderen van Gods vrije natuur. Die stedelijke kringen van natuurliefebbers beschikken over tijdschriften en bladen en, dank aan hun optreden en aan het optreden van gelijkaardige kringen als de toeristenbond, bij voorbeeld, werd reeds menig aantrekkelijk hoekje van België tegen vernieling beschut.

Het tweede dat er moet gedaan worden, is de groote grondeigenaars voor onze gedachte winnen. Onder de beschermheeren van dit Congres staan eenige zeer bekende namen van groote Kempische grondeigenaars. Aan hen is het onnoodig te herinneren dat adeldom verplicht. Zij

zijn klaarblijkelijk met ons en zullen zich wel houden, uit enge geldzucht, tot natuurvandalisme over te gaan. Maar, buiten hen zijn er zoovele anderen? De schoonste natuurgroepeerings van grond, van plantengroei en dierenrijkdom behoort soms, met stukken en brokken, aan onderscheiden grondbezitters. Ik wijs, bij voorbeeld, nog op de moerasachtige vlakke rond de kleine Nethe tusschen Gheel en Lichtaert. De geldzucht van eenen of van enkelen kan alzoo het gewoon uitzicht van heel een streek wijzigen. Wat kan daar tegen gedaan worden?

Ja, dat wordt een netelachtige vraag! In Holland gebeurde het over enkele jaren dat ook een schilderachtige boschstreek met ontginning bedreigd was. Enkele natuurvrienden deden een oproep, openden eene inschrijving tot behouden van dit stuk natuurschoon en gelukten er eindelijk in, met behulp ook van eene hypotheek, gansch de boschstreek voor 250.000 gulden aan te koopen.

In andere landen werd deze kwestie nog in breederen zin opgelost en als een nationaal belang behandeld. In de meest oorspronkelijke gedeelten van het land, koopt de Staat de gronden op en vormt er mede hetgeen men noemt „natuurreserven.” In die natuurreserven wordt er maar gezaaid en geplant, geoogst of gekapt, voor zoover noodig is om alles in zijnen oorspronkelijken toestand te bewaren. Het is streng verboden er planten of dieren te vernietigen of wat ook te doen dat het uitzicht der streek zou veranderen. Daar rond kan zich alles industrialiseeren, een bepaald gedeelte toch blijft zijn oervorm bewaren met al de natuurlijke produkten, zoo levenlooze als levende, die de streek kenmerken.

De Vereenigde Staten van Noord-Amerika bezitten alzoo verschillende natuurlijke parken, waarvan een, dat van Yellowstone, 2.560.000 hectaren groot is. Schier alle landen van Europa bezitten zulke natuurlijke reserven, maar van minderen omvang. Zij moeten trouwens geen duizenden hectaren groot zijn om onze belangstelling te wekken. In het eiland Texel, in Holland, komen jaarlijks duizenden watervogels nestelen in zooverre dat men aan dit eiland den naam van „Eiereneiland” geeft. Een eigenaar heeft daar een reserve gemaakt van pas 7 hectaren groot en ze als reserve aan het eiland geschonken. Niets komt daar de rust der nestelende watervogels storen en 't ras van zeer raar geworden watervogels wordt alzoo voor verdwijning gevrijwaard.

In zijn boek over de bescherming van het natuurschoon in

België. stelt Professor Massart voor in de Kempen twee staatsreserven te maken : een in de schilderachtige duinen van Calmpthout. tusschen deze gemeente en de hollandsche grens. ten noorden van het Putsche moer. en een tweede tusschen den steenweg van Herenthals naar Lichtaert en dien van Oolen naar Lichtaert. bij de vallei der kleine Nethe. Als het ooit zoover komt van staatsreserven in de Kempen te maken. zal het voor ons jaarlijksch Congres een aangename taak zijn over de plaatselijke keus dezer twee reserven nitspraak te doen.

Ondertusschen moet ieder van U. Dames en Heeren. ook zijn steentje bijbrengen. In de prachtige tentoonstelling van dit Congres. buigen wij ons met kinderlijken eerbied over allerlei historische en zelfs prae-historische snuisterijen. doode dingen. maar in wier maaksel nog leven de geest en de kunstzin onzer voorouders. Laat ons met niet minder groote liefde en eerbied bewaren wat rondom ons bestaat en roert. den kempischen bodem met zijn lachende heuvelrijen en melancholische laagvlakten. met zijn eigenaardigen plantengroei en rijke dierensoorten. met zijn purpere heiden en donkere sparrenbosschen. Trachten wij aan ons nageslacht ongerept over te geven de natuurlijke Kempische omgeving die met onze ziel vergroeide en die steeds de sterkste ondergrond van heel ons gevoelsleven gebleven is.

Antwerpen.

Dr FR. MEEUS.
Oud-geneesheer-Bestuurder
der Colonie van Gheel.

Meerle door de Eeuwen heen.

(Vervolg.)

VII.

ZEDEN EN GEBRUIKEN

Wil men doordringen tot in de ziel van het volk en zijnen aard kennen, men bestudeere dan neerstig zijne zeden en gebruiken. Het is daarin dat het volk laat zien wat het is, wat het vermag, wat het wil. Meer dan eens hebben wij reeds in voorgaande hoofdstukken er iets of wat van op den voorgrond gehaald, brengen wij hier nu bijeen niet alle trekken — dit ware onmogelijk — maar de bijzonderste, die toch voldoende Meerle's volk afbeelden.

Groot was de godsvrucht der inwoners voor hun mirakuleus beeld van O. L. Vrouw. Zij offerden, zoowel als andere bedevaarders, niet alleenlijk hunne penningen, 5, 6, 10, 35 stuivers tot 2, 3, 10 guldens, volgens de omstandigheden, maar droegen nog boter, eieren, melk, hoenders, lijnwaad, wol, vlas, haver, rogge, boekweit, appels, peeren, tollens, ten offer, die na het lof in 't openbaar ten voordeele der kerk verkocht werden. Meer nog, in 1674 woonden er twintig schaapsboeren, die 580 schapen en 113 lammeren ophielden. Alle schaapsboeren kweekten voor de kerk een koppel of meer schapen op; men noemde die: kerkschapen.

Naast de parochiekerk bestond eene vermaarde begankenis tot de Ste Luciakapel, waar men in 1700 op den feestdag der Patronen spinden (kleine offerkeersen) en zijden draden tegen het

Meerle door de Eeuwen heen.

(Vervolg.)

VII.

ZEDEN EN GEBRUIKEN

Wil men doordringen tot in de ziel van het volk en zijnen aard kennen, men bestudeere dan neerstig zijne zeden en gebruiken. Het is daarin dat het volk laat zien wat het is, wat het vermag, wat het wil. Meer dan eens hebben wij reeds in voorgaande hoofdstukken er iets of wat van op den voorgrond gehaald, brengen wij hier nu bijeen niet alle trekken — dit ware onmogelijk — maar de bijzonderste, die toch voldoende Meerle's volk afbeelden.

Groot was de godsvrucht der inwoners voor hun mirakuleus beeld van O. L. Vrouw. Zij offerden, zoowel als andere bedevaarders, niet alleenlijk hunne penningen, 5, 6, 10, 35 stuivers tot 2, 3, 10 guldens, volgens de omstandigheden, maar droegen nog boter, eieren, melk, hoenders, lijnwaad, wol, vlas, haver, rogge, boekweit, appelen, peeren, tollén, ten offer, die na het lof in 't openbaar ten voordeele der kerk verkocht werden. Meer nog, in 1674 woonden er twintig schaapsboeren, die 580 schapen en 113 lammeren ophiielden. Alle schaapsboeren kweekten voor de kerk een koppel of meer schapen op; men noemde die: kerkschapen.

Naast de parochiekerk bestond eene vermaarde begankenis tot de Ste Luciakapel, waar men in 1700 op den feestdag der Patronen spinden (kleine offerkeersen) en zijden draden tegen het

bloedvloeien verkocht. Daarbij gingen de pastoor en de koster elk jaar nog rond om paascheieren en passiebrood. De parochiaan die eene geheele ploeg bebouwde was 3 stuivers en 2 blanken schuldig aan den pastoor en 2 stuivers aan den koster. Die maar een ploeg bezat schonk een blank voor den pastoor en den koster; wie nog minder had, moest hun een halven stuiver geven.

Gewoon aan bedevaarten hield het volk sterk aan zijne processies. Op II. Sacramentsdag en O. L. Vrouwdag, wanneer de groote processie uitging, was zij opgeluisterd door levendige groepen; meisjes strooiden bloemen, waarvoor zij in 1611, 8 stuivers kregen, en muzikanten uit Breda, na eerst door zang en spel de goddelijke diensten in de kerk vereerd te hebben, speelden hunne schoonste aria's in den optocht voor het beeld van O. L. Vrouw. Eenieder woonde de processie bij; de gilden verschenen er met hunne leden en overheden in feestkledij. Even schoon bleek de processie, wanneer Z. D. H. de Bisschop kwam vormen en hij plechtig werd ingehaald. In 1659 reden ruiters tot Breda en men schonk hun wijn, bier en wild.

In vele rekeningen wordt er melding gemaakt van het uitdeelen van peperkoek in de kerk op Paaschdag. Rond 1617 gaf men 36 ponden en betaalde 2 stuivers voor elk pond. Adriaen Beens bakker te Breda leverde in 1653, 78 ponden. In de 16e eeuw schonk men ook nog wijn uit na de paaschcommunie.

De klokken mengden hunne bronzen stemmen bij elke omstandigheden. Gold het feest in het land bij eene overwinning, in de kerk, in de gilde, zij zongen zwaar en breed hun hoogtijdslied. Overviel een zwaar onweder het dorp, de klok meldde het stijgen of verminderen der intensiteit; rond 1750 ontving de koster 2 guldens 4 stuivers omdat hij vier keeren stormde. Sinds de stichting der kerk luidde de koster de klok, wanneer een lijk boven aarde lag: de erfgenamen moesten hem bijstaan in zijn werk.

Zeer godsdienstig van aard openbaarden de Meerlenaren hun geloof in de minste zaken. Op Palmzondag namiddag gingen de boeren op de hoeken van hunne korenvelden een klein takje gewijde palm steken om aan alle onheilen te ontkomen. Als eene vrouw het brood gekneet had en in den oven geschoven, na het sluiten, maakte zij er een kruis over en zegde: God zegene dit brood en allen die er van zullen eten. Iedere moeder van kleine kinderen deed er voor elk kind een klein broodje bij, dat zij „molleken" heette. Wanneer een inwoner der geluchten van Meerle ter begraving werd gevoerd per karre, legde men onder

Meerle door de Eeuwen heen.

(Vervolg.)

VII.

ZEDEN EN GEBRUIKEN

Wil men doordringen tot in de ziel van het volk en zijnen aard kennen, men bestudeere dan neerstig zijne zeden en gebruiken. Het is daarin dat het volk laat zien wat het is, wat het vermag, wat het wil. Meer dan eens hebben wij reeds in voorgaande hoofdstukken er iets of wat van op den voorgrond gehaald, brengen wij hier nu bijeen niet alle trekken — dit ware onmogelijk — maar de bijzonderste, die toch voldoende Meerle's volk afbeelden.

Groot was de godsvrucht der inwoners voor hun mirakuleus beeld van O. L. Vrouw. Zij offerden, zoowel als andere bedevaarders, niet alleenlijk hunne penningen, 5, 6, 10, 35 stuivers tot 2, 3, 10 guldens, volgens de omstandigheden, maar droegen nog boter, eieren, melk, hoenders, lijnwaad, wol, vlas, haver, rogge, boekweit, appelen, peeren, tollén, ten offer, die na het lof in 't openbaar ten voordeele der kerk verkocht werden. Meer nog, in 1674 woonden er twintig schaapsboeren, die 580 schapen en 113 lammeren ophielden. Alle schaapsboeren kweekten voor de kerk een koppel of meer schapen op; men noemde die: kerkschapen.

Naast de parochiekerk bestond eene vermaarde begankenis tot de Ste Luciakapel, waar men in 1700 op den feestdag der Patrones spinden (kleine offerkeersen) en zijden draden tegen het

bloedvloeien verkocht. Daarbij gingen de pastoor en de koster elk jaar nog rond om paascheieren en passiebrood. De parochiaau die eene geheele ploeg behouwde was 3 stuivers en 2 blanken schuldig aan den pastoor en 2 stuivers aan den koster. Die maar een ploeg bezat schonk een blank voor den pastoor en den koster; wie nog minder had, moest hun een halven stuiver geven.

Gewoon aan bedevaarten hield het volk sterk aan zijne processies. Op H. Sacramentsdag en O. L. Vrouwdag, wanneer de groote processie uitging, was zij opgeluisterd door levendige groepen; meisjes strooiden bloemen, waarvoor zij in 1611. 8 stuivers kregen, en muzikanten uit Breda, na eerst door zang en spel de goddelijke diensten in de kerk vereerd te hebben, speelden hunne schoonste aria's in den optocht voor het beeld van O. L. Vrouw. Eenieder woonde de processie bij: de gilden verschenen er met hunne leden en overheden in feestkleedij. Even schoon bleek de processie, wanneer Z. D. H. de Bisschop kwam vormen en hij plechtig werd ingehaald. In 1659 reden ruiters tot Breda en men schonk hun wijn, bier en wild.

In vele rekeningen wordt er melding gemaakt van het uitdeelen van peperkoek in de kerk op Paaschdag. Rond 1617 gaf men 36 ponden en betaalde 2 stuivers voor elk pond. Adriaen Beens bakker te Breda leverde in 1653. 78 ponden. In de 16e eeuw schonk men ook nog wijn uit na de paaschecommunie.

De klokken mengden hunne bronzen stemmen bij elke omstandigheden. Gold het feest in het land bij eene overwinning, in de kerk, in de gilde, zij zongen zwaar en breed hun hoogtijdslied. Overviel een zwaar onweder het dorp, de klok meldde het stijgen of verminderen der intensiteit; rond 1750 ontving de koster 2 guldens 4 stuivers omdat hij vier keeren stormde. Sinds de stichting der kerk luidde de koster de klok, wanneer een lijk boven aarde lag; de erfgenamen moesten hem bijstaan in zijn werk.

Zeer godsdienstig van aard openbaarden de Meerlenaren hun geloof in de minste zaken. Op Palmzondag namiddag gingen de boeren op de hoeken van hunne korenvelden een klein takje gewijde palm steken om aan alle onheilen te ontkomen. Als eene vrouw het brood gekneet had en in den oven geschoven, na het sluiten, maakte zij er een kruis over en zegde: God zegene dit brood en allen die er van zullen eten. Iedere moeder van kleine kinderen deed er voor elk kind een klein broodje bij, dat zij „nolleken" heette. Wanneer een inwoner der geluchten van Meerle ter begraving werd gevoerd per karre, legde men onder

de doodskest drie bundelen strooi. Zoo de voerman naar huis reed na den dienst wierp hij op de eerste ledige plaats, sloot of bosch, de gebruikte strooibundelen neder, die niemand op-raapte en daar maanden bleven liggen totdat ze verrotten. Des morgens wanneer de boer de deur zijns huizes uitstapte, maakte hij een kruis en vroeg Gods zegen over bedrijf en familie.

Evenals over het godsdienstige blijft er over het burgerlijke veel te schrijven. Voor dat de steenwegen waren aangelegd ontbraken waterafvoeringen of riolen en bij groote stortregens bleef er veel water aan de huizen rond de kerk staan. Dan groef men midden door de Kerkstraat eene diepe sloot om het water af te drijven. Het volk heette die sloot : de Beemer. De jaren dat de Beemer liep werden als natte jaren beschouwd. gunstig tot de zandgronden van Meerle. Daarvan nog de spreuk: den Beemer loopt. Als spreuk kunnen wij ook aanhalen een oud raadsel zeer gekend te Meerle : Wat doet de boer met onge-noegen ? De oplossing luidde : 1. Waterloopen ruimen; 2. Panieren (wegen herstellen) ; 3. Slerven. Dit raadsel dagteekent waarschijnlijk uit de tijden der heerschappij van de graven van Hoogstraten, wanneer het volk dikwijls geroepen werd om de vestigen van het Kasteel en de wegen te herstellen. Zeer eigen-aardig klomk ook het spreekwoord over het slooren planten : dikplanten, want er is een plant voor den vorst, een plant voor den haas, een plant voor den baas.

In 1715 leefde er in Meerle een rondgast, P. Jansen, uitjager van bedelaars en vagebonden. Hij bleef vele jaren in dienst en trok 10 guldens ter maand. In 1792 was Nicolaes Dondeling rondgast, uitjager der bedelaars, woonde te Meerle en verkreeg eene jaarwedde van 183 guldens 10 stuivers. Hij deed ook dienst te Wortel, won er 23 gl. 2 st. en te Minderhout, waar men hem 16 gl. 12 st. betaalde. Niettegenstaande groeide het getal vagebonden gedurig aan. Op 3—5 Januari 1787 werd er eene groote klopjacht uitgezonden van 100 ruiters en 100 voetgangers onder het bevel van luitenant Prevost, om geheel de Kempen en de Meierij dóór, die boosdoeners aan te houden. Meerle verleende aan die wachten kost en slapen. De bijzonderste middel die zij gebruikten om het volk schrik aan te jagen waren de brand brieven. De boosdoeners hingen aan de klinken der deuren bedreigbrieven of zonden ze aan hunne slachtoffers en bevolen hun op eene aangeduide plaats en op gestelden tijd eene zekere som gelds, 100 tot 600 guldens, te leggen, anders werden de kinderen achter de ploeg dood geschoten of 'de huizing afgestookt.

De onrust duurde sedert het jaar 1770 reeds wel 16 jaren alvorens men de daders kon aanhouden. De bijzonste belhamel was een gewone boer. Adriaen van Campen, oud 41 jaren, geboren te Baarle en wonend te Dorst, gemeente Teteringen. Hij werd in 1787 in eene hinderlaag te Breda door de politie gesnapt. Men was voor eenigen tijd gerust; nochtans dergelijk volkje bleef er immer bestaan. Den 27 pluviöse van het jaar XII ontdekten men eene bende binders te Heyst-op-den-berg en te Meerle, die te Meerle en omstreken vele misdaden bedreven. Strengere maatregelen werden tot aanhouding dezer binders (garotteurs) op de grenzen van Holland genomen (1).

Eene andere jacht en eene andere soort hoosdoeners liepen rond in de Kempen en vooral te Meerle, daar vele bosschen en schapen waren: de wolven. De gemeente loofde premies uit tot het vangen dezer dieren en legde jachten er op aan. Den 3 Mei 1705 betaalde men voor drie jonge wolven, 13 guldens, en in 1715 richtte men er eene jacht in regel op af. Rond 1719 ging het er zoo erg toe dat men ze achtervolgde met ruiters en paarden. Elk kloppjager kreeg 14 tot 20 stuivers; Jan Dirk Lambrechts ontving 5 gl. 7 st. voor het vangen van wolven.

Andere jachten op klein en groot wild, met den valk en andere middelen, werden meermaals ingericht door de heeren van Hoogstraeten in de groote bosschen, heiden en moerassen van Meerle.

De inwoners vonden er ook soms hun genoegen in een haas en patrijs te snappen. Wanneer men eenen overste een geschenk aanbood, was er meestendeels wild bij.

Wat ook wel eenigszins in de zeden en gebruiken van sommige Meerlenaars lag was de smokkelhandel, waartoe zij meer dan anderen aangedreven werden door de nabijzijnde grenzen en soms ook door de ellenden van den tijd. Eenige keeren ontstonden er opstootjes tusschen douaniers en smokkelaars die nogal bloedig afliepen. In 1780 bleef de uitvoer van granen naar Holland verboden, volgens bevelen van 26 December 1776. Deze maatregel trof Meerle zeer bezwaarlijk. Men smokkelde dan ook veel graan uit langs Grazen. Vooral was de smokkelhandel bloeiend, wanneer den 17 December 1807 Napoleon den *blocus continental* uitschreef en verbood alle Engelsche koopwaren in Frankrijk, Holland en België in te brengen. De koffie kostte alsdan eene kroon of 3 gl. 3 st.

Treden wij nu meer in het privaat leven der inwoners. Hun-

(1) Stukken Prov. Archief Antwerpen. cfr. H. Jacobs. Inventaire d. IV, bl. 336, 338.

ne handel en wandel bleven langen tijd zeer patriarkaal, van alle groote steden en vlekken nogal verre afgescheiden. De spreekwijze zoowel als de bouw hunner huizen hielden eenigszins naar de Hollandsche wijze over. De kleederdracht was de oude Kempische met de kapmantels, vleugelkap en geplooid vleugelmutsen met geborduurde tulle kruinen. De grootmoeders droegen zijden faliën van zware zwarte zijde te Antwerpen geweven, welke nu nog alleen gebruikt worden bij de begrafenisfen, wanneer men ze bij den eenen of anderen welingezetene gaat leenen. De cachemire sjales in tip op den rug, de gefronste zwart zijden pelerines en de gepijpte Kempische muts met breede levendige gekleurde zijden strikken op den rug en onder de kin, ook vroeger algemeen gedragen, verdwijnen stilaan en worden verdrongen door pelerijen en een slag hoeden van akelige kleur en vorm, die de boerinnen staan, laat ons eene Kempische uitdrukking gebruiken, gelijk eene tang op een varken.

Buiten de plagen van pest, duren tijd en hongersnood, schitterde de gezondheidstoestand hoven mate; velen kwamen tot eenen gezegenden ouderdom. De geneesheeren waren zeldzaam; de pastoor kende doorgaans eenige straatremedies die hij aan zijne parochianen in tijd van ziekte mededeelde. Pastoor Leemans in de 17e eeuw werkte daar vooral op. Wij laten hieronder in nota eenige zijner geneesmiddelen volgen (1).

Wanneer de Meerlenaaers moe gewerkt waren, wisten zij zich ook wel te vermaken. Soms ging het wel wat over schreef. In 1652 verbiedt de Bisschop van Antwerpen en beveelt de uit-

(1) **Borststroop.** — Neemt een handvol steenkruys Collebloemen (roode koorbloeim), Usop (huis look van het dak). — Roode Kool bladeren — 1/4 deel vygen — 1/4 deel corenthen — 1/4 deel rozynen — voor 2 oorden calisse hout, gekookt op 3 potten loopend water tot soo lanck dat er maer dry pinten overblyven. Dit is goed voor alle borstigheid; ingenome smertags en saves een wynroomer.

Voor de Cortse. — Neemt twee eyeren, blaest ze droog uyt met twee kleyne gattekens, en dan sal men de everschale op den ruissel of tanghe, op het vier lachten drooghe sonder die eenigszins te verbranden en dan sal men het selve tot poeder stooten in eenen mortier, en dat poeder doet men in een glas werm bier en soo uyt drinken.

Andere remedie. — Neemt de topkens van pestpalm, eene handvol geplant in de voorkens, men sal die sieden int bier en door doen in eenen doeck, het nat zal men drincken.

Remedie tegen het graveel. — Bremzaet gestooten en gedronken met een glas rynsche wyn. — Om melankoli te verdrven, neemt cubèbers in 't apotheeck gehaeld. — Om op alle seer te leggen, **salve genaempt melow.**

Remedie. — Bij oude schel der ooghen te maken, neemt thypekes van Rynvaren, gestoote hammi, druyp daer in gerachecht lynsaetolie die tsame op de schil der ooghen, enkel de eerste, naar ze goed afgewasse en gedroogt.

Remedie voor het steen. — Anvssaet, surkelsaet, gember, galiga, agarias, foelia, — een dragma; alle uren een lepel vol, te liggen met geweldige pijn, twee lepels.

KEMPISCHE KLEEDERDRACHT TE MEERLE.

roeing der compagnies of lambeys. wat hij nog in 1676 vernieuwde. Op 28 Meert 1699 gaf de Raad van Brabant een verbod uit over een teerlingspel, in 'koffiehuizen en herbergen. Rasselperdie geheeten. In den familiekring ging het er trouwhartiger toe. In de avondbijeenkomsten dansten jongens en meisjes over brandende kaarsjes en zongen : En dan komen de Franschen / en dan mogen we dansen / verduiveld. zei Jan de Boer / we mogen dansen / maar betalen. dat moeten we.

Geen Kempisch dorp zonder gilde. Hierin vereenigt zich het deftig tijdverdrijf op den buiten. Er bestonden twee gilden te Meerle : St. Joris-, Kruisboog-, en St. Sebastiaan-. handboog-gilde. die heden nog de vreugde der inwoners uitmaken. De afschriften beider oorspronkelijke kaarten berusten immer in het dorp op de gildekamer.

St. Jorisgilde. sedert lange jaren bestaande. werd heringericht den 30 November 1534 door den graaf Antoon van Lalaing. heer van Hoogstraten. De „kopy authentieq van de originele eaerte” dagteekent van 1716. vermeldt 41 artikelen en bevat omtrent denzelfden inhoud als die van Hoogstraten uitgegeven in „Kempisch Museum. 2e jaargang. Nr 6”.

De gilde van St. Sebastiaan werd opgericht den 4 Maart 1681 door gravin Maria Gabriel van Lalaing en begunstigd met eene oorspronkelijke kaarte, waarvan wij nog het afschrift van 1752 bezitten.

Beide gilden hadden hunne eigenaardige gebruiken : het vieren hunner patroons St. Joris en St. Sebastiaan. het schieten van den koningsvogel op de wip en de doelen. het teeren op bijzondere dagen : patroondagen. H. Sacramentsdag. verloren Maandag. enz. Beider kaarten houden omtrent dezelfde verordeningen in. Zij leggen de schutters de verplichting op. den graaf en den drossaert te Hoogstraten hulp te bieden bij strafuitvoeringen op misdadigers. als ophangen en brandmerken. en onderstand te verleenen in geval van oproer of commotie. Men kon ze niet verplichten tot het aanhouden van boosdoeners.

De twee gilden hadden hunnen autaar en het beeld hunner heilige patronen in de kerk. Op dezer feestdagen werden plechtige missen ter eere van den heiligen patroon en de overledene gildebroeders opgedragen. waartoe de leden processiesgewijs van uit hunne gildekamer togen. Na het feest in de kerk was het feest in de kamer : de dekens werden gekozen. de rekeningen nagezien. soms den vogel geschoten : het hier vloede met talrijke liters ; de vrouwen. die hunne mannen volgden. dronken de z u i p, drank bestaande uit bier. botermelk. eieren. sui-

ker en appels. Soms kregen zij nog een ander nat. Werd een deken gekozen, dan zegde hij: ik geef een kom. Dit bestond uit eene kom met beschuiten waarover eene flesch wijn of twee gegoten werd met suiker. Het was eene merkwaardige gebeurtenis als de „guld feirde.”

De koningen en dekens offerden prachtige zilveren schilden aan den breuk der gilde, waarvan er nog vele overblijven; de overheden droegen ze met fierheid in de ommegangen en de feesten. Deze overheden waren van aanzien in de gemeente en werden met eer in de kerk begraven, waar op hunne grafzerken hunne titels vermeld stonden.

VIII.

VOORNAME PERSONEN

BESTERMANS, FABIANUS ANTONIUS, zag het levenslicht den 24 April 1858, en zal eens de grootste Meerle's zonen worden. Na zijne eerste studiën in zijn geboortedorp voltrokken te hebben, vol eindigde hij zijne humaniora aan het Klein Seminarie te Hoogstraten en begon zijne wijsbegeerte in het Klein Seminarie te Mechelen. Hij bleef er echter maar korten tijd en trad in het noviciaat der Minderbroeders-Capucijnen te Edinghen, den 8 Mei 1878. Priester gewijd te Brugge den 19 Mei 1883, werd hij het volgend jaar leeraar benoemd in het pas gestichte Serafijnsch college zijner Orde te Brugge. Na vier jaren professoraat vertrok hij den 23 Januari 1889 als missionaris met de eerste karavaan naar de nieuw gestichte Missie der Belgische Capucijnen te Lahore (Punjab) in Engelsch Indië. Uitgebreid was deze missiepost en ontzaggelijk het bekeeringswerk. Het apostolisch Vicariaat van Punjab door Z. H. Paus Leo XIII opgericht en aan de Capucijnen toevertrouwd strekte zich uit (1880) van Chandernagor bij Calcutta tot aan Peshawar. Een decreet van den H. Stoel (1887) nam van dit overgroot gebied het deel af gelegen over de rivier Jhelum, het koninkrijk van Cachemire inhoudend, dat alsdan eene apostolische Prefectuur werd, overgegeven aan de Paters van Mill-Hill. Agra klom alsdan tot metropolitane zetel van het vicariaat op, post der Capucijnen gebleven, met Allahabad en Lahore tot suffraganen. Het jaar daarop schonk Rome het bisdom Lahore aan

de Capucijnen der Belgische Provincie. Sinds dien bekleedden drie bisschoppen den bisschoppelijken stoel : Mgr Mouart, van Franschen oorsprong, Mgr Van den Bosch en Mgr Pelckmans. deze twee laatste, ijverige Belgen, die in hunne bisschoppelijke stad de schoonste kerk van Indië oprichtten. Mgr. Eestermans werd de vierde bisschop. Kempenaar volgde hij een anderen Kempenaar, van Turnhout, op. Na den dood van Mgr. Pelckmans werd hij per Breve van 11 April 1905 tot bisschop verheven en gewijd in het Capucijnenklooster te Antwerpen door Z. E. Kardinaal Goossens, den 29 Juni 1905. Op Zondag 2 Juli greep de plechtige ontvangst te Meerle plaats. De geestdrift klom ten hoogste en nooit zag men in het dorp zulke versiering, zulke opgetogenheid, zulke vreugde, door gansch de gemeente te zamen met de geestelijke en wereldlijke overheid gedeeld. Eene groote schoone schilderij door I. De Beucker gewrocht werd om dat heuglijk feit aan het nageslacht te herinneren in de kerk geplaatst. Zij verbeeldt naar 't leven den nieuwen kerkvoogd in volle bisschoppelijk gewaad, doch eenvoudig, nederig, als hij wezenlijk is, biddend op de knie neergezeten voor het beeld van O. L. Vrouw. Monseigneur, op zijne beurt, om de gedachtenis van zijn geboortedorp voor immer door zijne verheffing te verheerlijken, plaatste in zijne wapens : 1. het beeld van O. L. Vrouw van Meerle, op lazuren grond ; 2. van boven drie meerlen op goud en daaronder de vermaarde lindenboom van Meerle op zilveren veld, met spreuk : Iter para tutum (Maak mijne wegen veilig). Den 10 December 1905 nam hij bezit van zijn bisdom, welk hij tot heden met den heiligsten ijver bestuurt.

HUYBRECHTS, CORNELIUS, geboren te Meerle den 2 Dec. 1848 ; voor de Hoogeschool van Leuven bestemd den 16 Augustus 1872, alwaar hij den titel van bachelier in de godgeleerdheid verwierf ; priester gewijd den 21 September 1872, onderpastoor te Brecht den 30 December 1875, en pastoor-deken te Santhoven den 13 October 1890, alwaar hij den 13 Juni 1917 stierf.

JANSEN, JOANNES PETRUS, geboren te Meerle 19 October 1868, priester gewijd den 21 Augustus 1892, werd naar de Hoogeschool van Leuven gezonden den 16 Augustus 1892, alwaar hij den titel van Kandidaat in de Wijsgeerte en Letteren verwierf. Den 24 Augustus 1894 stelde het bisdom hem aan als leeraar bij het klein Seminarie van Hoogstraten, waar hij Superior werd den 28 Februari 1911 ; ; den 6 Mei daarna verhieft Z. Eminentie de Kardinaal hem tot eerekanunnik. Na een vrucht-

baar bestuur benoemden zijne oversten hem tot pastoor-deken van Esseen, en na korten tijd verblijf in 1921, verplaatsten hem in dezelfde hoedanigheid tot de belangrijke dekenij van Turnhout. Wij wenschen er den geleerden en voorzichtigen Herder heilvolle jaren.

ROMMENS. ADRIANUS ALOISIUS, alhoewel te Wuestwezel den 2 Mei 1851 geboren, bracht zijn jongste jaren te Meersel, verblijf zijner ouders, door, en slijt er nu eene welverdiende rust, waartusschen hij nog het bestuur der Zusters Franciscanessen aldaar waarneemt. Priester gewijd den 19 September 1874, voltrok hij zijne studiën bij de Universiteit van Leuven en verwierf er den titel van Bachelier der philologische en letterkundige wetenschappen. Den 18 September 1874 werd hij tot leeraar der poësis in het Klein Seminarie van Meehelen benoemd, welk ambt hij met zelfopoffering uitvoerde tot 25 Augustus 1896, wanneer Z. Eminentie de Aartsbisschop hem tot diocesanen-schoolopziener van het lager onderwijs bevorderde. In deze plaats bleef hij tot 31 Juli 1907, als hij zijn ontslag nam en zich te Meersel voor goed vestigde. Vlug ter pen schreef hij menige dichtstukken en aangelegenheidsartikels en stelde een verdienstelijk boekje op : *Meersel of 't Kempisch Lourdes*, welk twee uitgaven beleefde.

RUITEN. JOANNES BAPTISTA (PETRUS) geboren te Meersel-Dreef den 15 September 1857, trad in de orde der Minderbroeders-Capucienen den 15 October 1873 en werd priester gewijd den 18 December 1880. Hij bekleedde in zijne orde de ambten van Novicenmeester, Procurator, Gardiaan, Custos, Definitor en Minister Provinciaal. Provinciale Definitor van 17 April 1891 tot 20 April 1894, bleef hij Provinciaal van 20 April 1894 tot 7 Mei 1897. Tijdens deze laatste bediening deed hij het kanonnik bezook der Capucienenmisse van Punjab ; op zijne reis tijdens eenen hevigen storm vatte hij het gedacht op, een zijner schoonste werken, waardoor Meersel-Dreef zooveel bijval hedendaagsch inoogst, op te richten : eene grot ter eere van Onze Lieve Vrouw van Lourdes, waartoe nu uit de omliggende plaatsen en ook wel van verder groote scharen mannen en vrouwen ter bedevaart komen (1). Hij stichtte tevens de „Gilde van Onze Lieve Vrouw van Troost en Vrede” in de kloosterkerk der Capucienen te Antwerpen. Noeste werker wist hij nog den tijd te vinden geestelijke boeken te schrijven en zoo ontvloeden uit zijne geleerde pen o. m. :

(1) Meersel of 't Kempisch Lourdes, bl. 8.

Ons Lichten ons Leven of de vier Evangelien in een bewerkt en Serafiensche Wegwijzer. De Heer riep dezen ijverigen kloosterling tot Hem den 18 Januari 1923 in het Capucijnen klooster te Antwerpen.

SMITS, JOANNES geboren te Waspich (N. Br.) den 8 September 1768 en te Meerle overleden den 21 September 1811. huwde vrouwe Antonia Huybrechts, van Meerle. Hij vertoefde het grootste deel zijns levens te Meerle, waar hij brouwer, grondeigenaar, aannemer, gemeente-schepen en hoofdman der St. Sebastiaansgilde was, een der verdienstelijke mannen van het dorp. Kundig teekenaar, werd hij een groot aannemer en bouwde de Weldadigheidskolonies van Merxplas en Wortel, alsmede de Akademie te Breda. Hij was ook leveraar aan de Marine in Holland.

VAN NUTEN, LODEWIJK (1), uit eene achtbare familie gesproten. Frans van Nuten en Anna Van Ael, welke — zeldzaamheid in onze Kempische geschiedenis — drie burgemeesters aan Kempische dorpen schonk: Joseph te Zoersel, Victor, te Merxplas, en Lodewijk, te Meerle. Lodewijk vooral, de gevierde Burgemeester van Meerle sinds 23 Januari 1891 tot heden, geboren te Merxplas, echtgenoot van Maria Smits, vereerd met het burgerkruis van 1ste klas, van onderlingen bijstand, en van Leopold II, is een man van klaar doorzicht en onverdrotene werkzaamheid, die uit alle omstandigheden alle mogelijke voordeelen weet te trekken om zijne gemeente uit den ouden slenter naar den vooruitgang te sturen. Al de verbeteringen — en zij zijn menigvuldig — sinds dertig jaren in Meerle tot stand gekomen — en niet zonder groote moeijeligheden verkregen — bekroond met het oprichten in 1923 van een prachtig gemeentehuis, zijn zijn werk. En wat hem niet 't minste schaadde, maar wel in achting bij 't verstandig publiek hoog deed stijgen, was dat na het stoffelijk welzijn zijner gemeente krachtdadig behartigd te hebben, zijn drift naar hooger ideaal hem voerde tot de kultuur der schoone kunsten. Zijne snijperen besteedde hij tevens aan het opzoeken naar het verleden zijner woonplaats en zoo verzamelde hij de uiterst gewichtigste notas voor de geschiedenis van Meerle, waaraan de E. II. Goetschalekx en wij ook rijke stoffen ontleenden. Meer nog merkwaardig mag het heeten hoe hij in een groot in-folio eene kronijk opstelde, waar dag in dag uit hij de voorvallen rond hem van den oorlog 1914—1918 opteckende. Uitter-

(1) Wij schreven deze regels buiten weet van den belanghebbende. — J. E. J.

mate verdienstelijk burgervader zij hij tot voorbeeld aan het hedendaagsch en toekomstig geslacht voorgesteld.

Hierna laten wij de lijst der priesters van Meerle volgen :

FAES HENRICUS, geboren 3 Februari 1892, missionaris.

FAES JOANNES, geboren 7 Juni 1885, missionaris.

DE ROOVER CORNELIUS LUDOVICUS, geboren 2 Februari 1889, priester gewijd 20 September 1913, wordt bestemd voor de Hoogeschool van Leuven 6 Augustus 1913 en behaalt er den titel van Bachelier in de H. Godgeleerdheid. Leeraar bij St. Joannes Berchmans College te Diest sinds 10 Januari 1919.

DE ROOVER FRANCISCUS JOANNES, geboren 18 Februari 1891, priester 26 December 1914, leeraar bij St. Stanislasgesticht te Berchem. 14 Juni 1914.

MERTENS DOMINICUS, geboren 29 September 1874, priester 24 September 1898, onderpastoor te Hemixem 26 September 1898, te Moll. 29 September 1913.

MOLEMAECKERS ALPHONSIUS MARIA ANTONIUS, geboren 31 Maart 1869, priester 21 Augustus 1892, onderpastoor te Nijlen 29 October 1892, pastoor te Cortenberg, 3 Januari 1911.

ROMMENS CONSTANT, geboren Meersel-Dreef, 7 Februari 1866, priester 15 Juni 1889, leeraar bij het klein Seminarie te Hoogstraten, sterft te Meersel den 9 April 1894.

ROMMENS JOANNES CAROLUS, geboren 17 Februari 1879, priester 28 Mei 1904, leeraar bij St. Joannes Berchmansgesticht te Diest 27 December 1904, onderpastoor te Gierle, 13 April 1916.

SCHRICKX JACOBUS (E. P. CLEMENS), geboren Meersel-Dreef 9 Juli 1864, treedt in de Orde der Minderbroeders-Capucijnen 25 September 1881, priester 26 Mei 1888, leeraar bij de Apostolieke school te Brugge, gardiaan te Edinghen, en nu verblijvend in het klooster van Meersel-Dreef.

SEGERS CORNELIUS, geboren 26 Mei 1860, priester 30 Mei 1885, onderpastoor te Laeken (St. Rochus) 26 Juni 1885, pastoor te Bunsbeek 2 December 1901.

TEUNS CONSTANT (E. P. MARTIALIS), geboren Meersel-Dreef 19 Mei 1895, treedt in de Orde der Minderbroeders-Capucijnen 5 September 1913, priester 19 Februari 1921, leeraar der wijsbegeerte in het klooster te Aalst.

TEUNS JOSEPHUS (E. P. PASCHALIS), geboren Meersel-Dreef, 15 Maart 1889, treedt in de Orde der Minderbroeders-Capucijnen 13 September 1905, priester 1 Juni 1912. Behaalde den titel van bachelier aan de „Grégorienne" te Rome. Was opvol-

gens leeraar bij de Apostolieke school te Brugge en leeraar der wijsbegeerte. Is thans predikant te Antwerpen.

VAN AERT CORNELIUS, (E. P. LEANDER), geboren Meersel (Meir), 7 Februari 1891, treedt in de Orde der Minderbroeders-Capucijnen, 15 September 1909, priester 1 Augustus 1920. Is thans leeraar bij de Apostolieke School te Doornik.

VAN AERT JOSEPHUS (E. P. EDUARDUS) geboren Meersel (Meir) 12 Juli 1884, treedt in de Orde der Minderbroeders-Capucijnen 25 September 1903, priester 21 Mei 1910. Is thans onderpastoor der Capucijnen parochie te Brussel.

VAN DUN ADRIANUS, geboren Meersel-Dreef, 13 October 1878, priester 6 Juni 1903, onderpastoor te Dworp op 3 Maart 1901 en te Brussel (St. Clara) 31 Juli 1913.

VERSCHUEREN JOANNES BAPTISTA, geboren 18 November 1874, priester 9 Juni 1900, leeraar bij het College te Herenthals 17 Januari 1900, onderpastoor aldaar 28 Mei 1907, en thans Pastoor in 't Gasthuis aldaar.

HUYBRECHTS HENDRIK, geboren te Meerle, 14 September 1758, Primus der Latijnsche school te Turnhout. Rector der Latijnsche school van Oosterhout (Breda), na 1795, aldaar schielijk overleden.

MERTENS JOANNES, geboren te Meerle 22 November 1839, priester gewijd te Mechelen 18 November 1867, treedt in de Sociëteit Jesus, 2 Februari 1881, sterft in de Residentie van Gent 7 Januari 1892.

MERTENS KAREL, geboren te Meerle, 6 Januari 1879, priester gewijd te Mechelen, 6 Juni 1903, onderpastoor te Heyst-Goor, sterft te Meerle 17 April 1906.

SMITS JAN FRANS, geboren te Meerle, 4 December 1841, priester 18 Januari 1867, onderpastoor te Weelde 1867—1886, rustend priester in het Gasthuis te Brecht, sedert 17 April 1892, alwaar hij den 9 Februari 1895 overleed.

SMITS SIMON SEBASTIAAN, geboren te Meerle, 20 Januari 1811, priester 16 Juni 1835, onderpastoor te Loenhout en te Herenthals, pastoor te Reeth, 9 September 1857, alwaar hij stierf den 1 Augustus 1886.

(Slot volgt).

J. E. JANSSEN EN L. VAN NUETEN.

De oude Keulensche Baan.

Zij bestaat nog op eene lengte van ongeveer 800 m., nabij het gehucht Gerhees, aan de grens van Moll, Balen a/Neeth en Meerhout, en heet nu „de Karrenstraat.” Voornoemde baan van Antwerpen over Gheel, Balen, Pelt naar Maastricht en Keulen had eene gemiddelde breedte van 40 m. en heden tellen we nog 7 zichtbare karsporen welke ieder 2 m. breed waren.

Vóór en bijzonder na het verdrag van Munster (1648), gebeurde langs daar een druk vervoer van Antwerpen naar Maastricht, Keulen en andere plaatsen aan den Rijn. Ook vond de Kempische lakennijverheid in de XVIIIe eeuw een aanzienlijk afzetgebied in Duitschland. De Kempen had toen bloeiende inlandsche markten te Turnhout, Herenthals, Lier, Duffel, Westerloo, Gheel. De Kempische fabrikanten bezochten ook de groote fooren van Duitschland, vooral Frankfort, waar de Mollsche fabrikanten een eigen kantoor bezaten. Het vervoer der koopwaren van Moll tot Maastricht duurde 3 dagen en beliep 2½ schellingen per stuk; tot Aken 9 dagen en 7½ schellingen; tot Keulen 11 dagen en 8 schellingen; tot Frankfort, langs het land 20 dagen en 18 schellingen; langs Keulen en den Rijn 20 dagen en 11 schellingen; tot Dusseldorf 11 dagen en 8 schellingen, en tot Elberfeld 13 dagen en 13 schellingen (1).

Uit Duitschland werd vooral zijde (voor de faliën, Spaansche mode), smout, kalk, steen en schaliën ingevoerd.

Ook trof men in ieder aanzienlijk dorp voerlieden op Maastricht en Keulen aan.

In 1708 vinden we te Gheel Jan Verstappen, voerman op

(1) Naar Ad. Reyndams «Gazet van Moll», 13 Sept. 1913.

Maastricht. Uit de afrekening welke hij deed met heer Lud. Van Cauwegom, Secretaris der Vrijheid Gheel, kostte de kalk 10 stuivers 't vat, de schaliën golden 15 gulden per 1000, het smout 9 stuivers 2 oorden den pot (1.3 l).

In een proces der gilde van Sinte-Sebastiaan tot Zoerle-Parwijs tegen Maria Verlinden. Weduwe wijlen Lambertus Helsen en Kinderen, comparceert op 28 November 1731 voor notaris Engelen te Westerloo „den cersaemen Renier; Van der Wespen. Swaervoerder op Ceulen en Vlaenderen."

Bij het inkomen van Brabant, te Balen was het eerste „comptoir" opgericht der paspoorten voor inkomende rechten. In een ontvangstbewijs afgeleverd op 12 Juni 1748 aan Francis Wouters van Gheel, voerman op Keulen en Antwerpen, door J. Hesselmans, ontvanger van hare keizerlijke en koninklijke Majesteits rechten ten „comptoire" van Balen vinden we: „paspoirten van transit gegeven aen francis Wouters voor 1050 pondt rauwe seijde en ses aemen (1) reijnschen wijn; betaeld 4 guld. 3 st. 3 oorden".

Daar de gemeente Balen eigenares is van de aloude „Karenstraat", hopen we, dat deze zeer merkwaardige relikwie uit de vroegere ekonomische bedrijvigheid der Kempen, ongeschonden moge bewaard blijven in de toekomst (2).

Meerhout. 1 September 1922.

LOUIS GRIETENS.

(1) Oude inhoudsmaten voor Brab. en Heneg.

de ton of aem = 80 potten = 104 lit.

1 pot = 4 pinten = 1,30 lit.

1 pint = 4 potées.

(2) Gestemd in den Gemeenteraad van Baelen.

Les sources de l'histoire de la Campine ⁽¹⁾

aux Archives de l'Etat à Anvers.

Aperçu sommaire des collections. (2)

I. Archives civiles.

A. — Archives communales, féodales et censales. (3).

BAELEN : Registres aux contributions, quittances, titres de rentes (XVIIe-XVIIIe s.).

BAERLE-DUC : Pièces comptables (XVIe-XVIIIe s.).

BEERSEL : Cour domaniale de S. M. : reg. scabin. (1661-1796) ; rôle (1736-1794) ; procès (XVIIIe s.). Cour féodale de Cordes : Reg. aux actes (1659-1792).

(1) Arrondissement de Turnhout en entier, plus les cantons de Brecht, Santhoven et Heyst-op-den-Berg.

(2) *Bibliographie utilisée* (en général) :

J. VANNERUS : *Le Dépôt des Archives de l'Etat à Anvers. Aperçu des collections.* (Revue des Bibliothèques et Archives de Belgique. I. 1903, pp. 151-171).

Id : *Accroissements de l'année 1903* (ibid. II. 1904, pp. 205-210).

Id : " " *1904* (ibid. III. 1905, pp. 462-496).

Id : " " *1905* (ibid. IV. 1906, pp. 204-229).

Id : " " *1906* (ibid. V. 1907, pp. 245-254).

Id : " *des années 1907-1908* (ibid. VI. 1908, pp. 482-490).

A. GIELENS : " *1909-1911*, (Bijdragen tot de Geschiedenis, bijzonderlijk van het aloude Hertogdom Brabant, XI. 1912, pp. 289-310).

Id : *Les Archives de l'Etat à Anvers. Rapport de 1913.* (Annuaire des Archives de l'Etat en Belgique I. 1914, pp. 161-199).

Id : " " " *1914-1918* (ibid. II. 1914-1918, pp. 145-128).

(3) Seront signalées ordinairement les séries les plus importantes, avec leurs dates extrêmes ; on retiendra cependant qu'il existe des documents détachés, en nombre plus ou moins grand, pour presque toutes les localités de la province.

- BEERSSE : (et Vorrsselaer) : Reg. aux résolutions (1630-1662; 1737-1795) ; reg. scabin. et annexes (1557-1793) ; rôle (1601-1789) ; comptes et manuels (1558-1795). Eglise et pauvres : comptes et pièces administratives (1557- fin XVIIIe s.).
- BRECHT : Reg. scabin (1522-1726) ; procurations, certificats (1622-1725) ; obligations (1595-1724) ; testaments (1573-1672) ; rôle (1565-1796) ; sentences (1777-1793) requêtes (1733-1791) ; pièces de procédure, etc. (XVII-XVIIIe s.).
- BROECHEM ET OELEGHEM (seigneuries-unies) : „Charterboek" (1559-1626) et docum. administratifs (1619-1715) ; reg. scabin. (1561-1679) ; minutes des reg. scabin. (1560-1715) ; reg. aux accorde, testaments, contrats, ventes, etc. (1521-1715) ; rôle (1561-1715) avec pièces de procédure ; rôle aux anhéritances (1640-1715).
- BROECHEM : Comptes du village et des impôts domiciliaires, personnels, etc. (1592-1794) ; reg. scabin. (1715-1795) ; minutes des reg. (1718-1784) ; contrats, conditions de ventes, comptes de tutelles, inventaires etc. (1715-1795) ; rôle (1715-1793). Comptes de l'église (1421-1794) et du Saint-Esprit (1501-1794) avec annexes.
- GHEEL : Reg. féodaux (1649 et 1655) ; comptes du Saint-Esprit (1661-1719) ; pièces administratives (XVII-XVIIIe s.).
- GIERLÆ : Cour féod : Livre des fiefs de Jacques de Brymen (1542-1588) ; id. de Jean de B. (1580-1599) id. de Guill. de Steenhuyse-Snoy (1667-1707) ; Cour censale de Kiekenhove : extrait d'un livre de cens et doc. annexes (XVIIIe s.). Livre des cens de Guill. de Steenhuyse-Snoy avec annexes (1635-1684).
- GROBBENDONCK OU OUWEN : Reg. scabin. (1753-1796) ; reg. aux adhéritances (1685-1796) ; concit. de ventes et locations (1703-1796) ; comptes de tutelles (1752-1795) ; rôle et reg. aux sentences (1703-1795). Comptes de l'église et du Saint-Esprit (XVII-XVIIIe s.).
- HALLE : Reg. scabin. (1654-1796) ; condit. de ventes (1703-1794) ; condit. de locat. (1727-1796) ; maisons mortuaires et tutelles (XVIIIe s.) ; inventaires (1707-1793) ; rôle et procès (1634- fin XVIIIe s.) ; comp-

tes (XVII-XVIIIe s.). Eglise et pauvres : comptes (XVII-XVIIIe s.).

HERENTHALS : Reg. scabin. (1455-1677); reg. aux adhéritances (1554-1796); reg. aux obligat. (1507-1557); reg. aux condit. de ventes et locat. (1759-1771); reg. aux tutelles (1651-1795); recueil d'enquêtes (1759-1766); rôle (1588-1794); reg. aux sentences (1505-1789). Reg. aux adhéritances et rôle des échevins de Sainte-Waudru (1684-1798). Pièces administratives XVII-XVIIIe s. (1).

HERENTHOUT : Reg. aux cens de Cathérine Sandelijns XVIIe s.

HERSSELT, WESTERLOO ET WESTMEERBEEK : Reg. consal du prince d'Orange (1754 et ann. ss.); reg. aux dénombrem. de fiefs concern. Hersselt, Hulshout et environs (1755- fin XVIIIe s.).

HEYST-OP-DEN-BERG : Reg. scabin. (1669-1794); protocoles (1752-1796); partages (1720-1795); tutelles (XVII-XVIIIe s.); maisons mortuaires (id.); rôle (1752-1796); procès (XVII-XVIIIe s.); pièces administrat. (id.); reg. aux comptes et aux impôts (id.); 4 cahiers d'un livre de cens (XVI s.). Comptes de l'église (XVIe-XVIIIe s.) et des pauvres (1558-XVIIIe s.). Cour féod. du Ch. van Grobbendonck pour Heyst et Oosterwijck: 1 reg. aux dénombrem. (1611). Cour et seigneurie d'Elsbroeck („de Witte Hoeve of te Hoff van Elsbroeck"): 17 actes et 1 carte (1753-1780).

De nombreux documents concernent les hameaux d'Achterheyde, Berg. Bergeracarde, Bernum. Bosch. Bruggeneynde, Laer. Werft et Zonderschot; les cours et seigneuries d'Elsbroeck, Mispeldonck. Orshaegen. Riemen et Ter Borch; l'église d'Iteghem.

HOOGSTRAETEN (ville et quartier) : Protocoles et actes scabin. (1351-1796); adjudicat. mobilières et immobilières (XVII-XVIIIe s.); reg. au rôle (1536-1794); procès (depuis 1497); correspondance (depuis 1439); comptes divers (XVII-XVIIIe s.); affaires milit. (depuis 1551). Avec documents intéressant Austruwel. Brecht. Eeckeren. Hoboken, Iteghem. Laer. Loenhout, Meir. les Polders; les couvents des carmélites ou Thérésiennes anglaises. des clarisses et

(1) A signaler une reconnaissance de dette envers des Lombards (5 janv. 1292).

des Frères-Mineurs. le chapitre. le béguinage et l'hospice, à Hoogstraeten ; l'église de Hérenthals.

HOUTVENNE : Reg. aux résolutions (an IX-1830) ; correspondance et pièces administr. (XVIIIe s.) ; comptes (1714-1797) ; protoc. scabin. (1648-1795) ; hypothèques (1659-1796) ; rôle (1737-1780).

Comptes du Saint-Esprit (1662-1799).

HULSHOUT : Administration (1765-1787). Eglise et pauvres, docum. de 1500-1697.

ITEGHEM : Protocoles et reg. scabin (1641-1795) ; rôle (1595-1795) ; tutelles (1657-1795) ; pièces de procès, états de biens, conditions de ventes et divers (XVII-XVIIIe s.). Cour féod. de Wauthier Dornhoven: 4 petits cahiers aux dénombrements et reliefs (XVe s. ; 1538- fin XVIe s.).

LOENHOUT : Reg. aux résolutions (1576-1796) ; comptes (XVII-XVIIIe s.) ; reg. scabin. (1479-1796) ; condit. de ventes (1568-1783) ; ventes, partages, tutelles, mortuaires, testaments etc. (1565-XVIIIe s.) ; rôle ordinaire (1538-1697) ; rôles divers (1596-1790). Eglise et pauvres : papiers des XVIIe et XVIIIe s. Concerne aussi Wuestwezel.

MEERHOUT : Reg. et actes scabin. (1610-1784) : contrats (1674-1793) ; tutelles (1733-1795) ; inventaires (1753) ; rôle (1719-1796) ; administration (1679-XVIIIe s.). Reg. féodaux (1500-1793) ; reg. censaux des comtes de Nassau, dressés en 1593, 1618 et 1755. Comptes de l'église et des pauvres (1725-1793).

MOLL. BAELLEN ET DESSCHEL : Reg. scabin. (1484-1781) ; œuvres de loi (1601-1739) ; condit. de ventes (1678-1790) ; tutelles, inventaires (1631-1797) ; requêtes (1592-1787) ; rôle (1513-1781) ; sentences (1756-1770) ; procès (XVII-XVIIIe s.) ; ordonnances et résolutions (1412-1794) ; comptes et rôles des contributions (1708-1795).

Cour de Battenborch: cens seigneuriaux et transports (1655-1796) ; Cour féod. du comte d'Isendorn (1755) ; cour censale de Sombeck : reg. aux transports (1741-1794).

Nombreux documents concernant la commune et la seigneurie de Moll, ainsi que les biens de l'abbaye de Corbie à Moll, Desschel et environs (XVII-XVIIIe s.).

- OELEEGHEM : Reg. aux résolutions (1715-1785); comptes (1627-1795); reg. scabin. (1715-1795); contrats, mortuaires, inventaires (1715-1795); Eglise et pauvres: comptes et papiers divers (1598-1793).
Voyez aussi Broechem.
- OEVEL : Reg. scabin. (1637-1796).
- OOSTMALLE : Archives administratives (XVII-XVIIIe s.) ; comptes (1626-1797); reg. scabin. (1566-1797); condit. de ventes etc. (1574-1796); rôle (1582-1790). Eglise et pauvres; comptes (1623-1819).
Seigneurie : Doc. concern. l'arrêt mis sur la seigneurie (1672); les biens du baron et de la baronne d'Elderen, l'engagère de la terre d'Oostmalle et le château (1676-1778).
- POEDERLE : Protocoles scabin. (1711-1786); reg. aux adhésions (1642-1796); rôle (1663-1796); comptes du Saint-Esprit (1701-1755).
- PUTTE : Protoc. scabin. (1700-1791); rôle (1693-1785); résolutions (1722-1792); reg. de la cour domaniale de Befferen (1684-1793).
- RETHY : Reg. féod. (XVIe s.); pièces juridiques et administratives (1422-XVIIIe s.).
- SCHILDE : Reg. censal de la seigneurie (1571-XVIIe s.).
- SCHRIECK ET GROOTLOO : Reg. aux actes scabin. (1673-1791); condit. de ventes etc. (1731-1792); rôle (1752-1770); reg. aux impositions (1613-1789); comptes du Saint-Esprit (1619-1812).
- SANTHOVEN : Rôle (1556-1704); comptes impôts personn., dom. etc. (1593-1795); comptes de l'église (1618-1705); comptes du Saint-Esprit (1567-1798); Papiers administratifs (XVII-XVIIIe s.); avec docum. concern. Halle. Massenhoven, Pulderbosch, Schilde, Viersel. Voorschooten. Zoersel.
- SGRAVENWEZEL : Protoc. scabin., tutelles, inventaires de mortuaires, rôle, comptes etc. (1643-1794).
- SAINT-JOB-IN-'T-GOOR : 1 reg. scabin. (XVIIIe s.); 1 reg. aux comptes des pauvres (1750-1826).
- TER LOO (près Casterlé) : Cour féod. des de Begge, van Lyere et Tseraerts : reg. aux actes (1576-1639); cour féod. de Marg. van Lyere : reg. aux actes (1600-1616). Index d'un livre censal (XVIIIe s.).
- THIELEN : Cour féod. : reg. aux reliefs etc. (1494-1538); reg. aux fiefs et extraits (1532-1793); relevé des droits

féod. (1703-1740) ; index de livres de fiefs 1650 et 1686 ; recueil d'actes (1741) ; dénombrement. (1753) ; coutumes féod. (1627-1736).

Reg. aux fiefs achetés par Th. van Opstal (1753-1793).

Cour censale : Reg. aux cens suivi du reg. aux fiefs (1440) ; livres aux cens (1636-1792).

Chartes et coutumes de la communauté : 1 reg. (1591-1649).

TONGERLOO : Reg. aux résolutions (1781-1794) ; reg. scabin. (1535-1796) ; comptes et annexes (XVII-XVIIIe s.). Inventaire des rentes de la Table du Saint-Esprit. (1621).

TURNHOUT : Reg. aux cens (1410) ; comptes des domaines (1602-1716) ; id. des dom. du roi de Prusse (1722-1757) ; id. des dom. du duché de Pestre (1773-1782). Seigneurie : comptes et pièces à l'appui (1773-1816).

VIERSEL : Reg. scabin., féod. et cens ; archives de l'administration, de l'église et des pauvres (XVII-XVIIIe s.).

VORSSELAER : Rôle scabin. (1639-1764) ; reg. et protoc. scabin. (1732-1795).

VORST : Rôle et reg. scabin (1575-1794).

Cour féod. : reg. aux fiefs (1622-1708) ; reg. aux actes (1746-1795) ; reg. aux droits (1766-1786).

Cour censale : reg. aux cens (1388-1744) ; manuel des rentes de H. B. Cools (1785-1809) ; reg. cens. du prince d'Orange (1755 et ann. ss.). Pièces de procédure (1702-1727).

VOSSELAER : „Landboek” (1650-1651).

WECHELDERZANDE : Protoc. scabin. (depuis 1745) ; reg. aux adhéritances (1767-1796) ; reg. aux rentes (1785-1796) ; rôle (1717-1795) ; procès (XVIIIe s.).

WESTMALLE : Reg. scabin. (1475-1796) : condit. de ventes, maisons mortuaires, tutelles (XVII-XVIIIe s.) ; rôle (XVI-XVIIIe s.) ; requêtes et docum. administratifs (XVII-XVIIIe s.).

WESTERLOO (Marquisat et village) : comptes du troisième arbre (1546-1773).

WESTMEERBEEK : Reg. scabin. (1723-1795) : hypothèques (1628-1796) ; rôle (1610-1795) ; comptes (1650-1795).

Comptes de l'église (1723-1795) et du Saint-Esprit (1626-1795).

- WIECKEVORST : Reg. scabin. (1661-1795) ; reg. aux actes divers (1650-1795) ; rôle (1655-1795).
- WOMMELGHEM : Reg. administr. réglem. etc. (1633-1795) ; comptes et impôts (1642-1795) ; protoc. scabin. (1542-1670) ; reg. scabin. (1661-1796) ; mortuaires (1600-1799) ; ventes, requêtes etc. (1620-1795) ; rôle (1547-1796) ; procès (XVII-XVIIIe s.).
Manuel des cens de la ferme de Sompeken (1580).
Comptes de l'église (1552-1796) et du Saint-Esprit (1614-1789).
- WYNEGHEM : Livre des cens ayant appartenu, sous Wyneghem, Wesle et Ranst, à S. van Coulenbosch (1529) ; id. (XVIIIe s.).
- ZOERLE-PARWIJS : Reg. scabin. (1661-1795) ; rôle (1630-1779) ; comptes et impôts (1621-1795).
Cour de Perwez : reg. aux actes (1596-1637).

B. — Archives notariales. (1)

Résidence des notaires	Noms et prénoms des notaires	Dates des protocoles ou minutes
Baelen	Joos Jean	1611—1646
Beersel	Swiggers Adrien	1680—1726
Boisschot	Heylen Jean	1737
"	Van den Broeck G.	1718
"	Verlooy Jean Franc.	1753—1755 (2)
"	Waterleet J.- Gelande	1678—1684
Brecht	Gerardi Antoine Jacques	1717—1743
Broechem	Smits Lambert	1639—1661
Gierle	Noydens Auguste Franc.	1730—1735 (3)
Grootloo	Van Hove Jean	1747—1778 (4)
Herenthals	Bruneels J. Guill.	1661—1683
"	Coomans Adrien	1670—1718
"	de Somer J.	1653—1681
"	Gheerinckx J.	1568—1599
"	Gheerinckx J. et André	1601—1629
"	Gheerinckx André	1630—1662
"	Martini P. (Blampens)	1464-1485

(1) Voir : A. GIELENS : *Inventaire des Archives notariales conservées au dépôt de l'Etat à Anvers*. (Bijdragen tot de Geschiedenis, X. 1911, pp. 401-408).

(2) cf. aussi Heyst-op-den-Berg.

(3) cf. aussi Lille-Saint-Pierre.

(4) A également exercé à Heyst-op-den-Berg et à Iteghem.

	Minten J.	1666
	V. d. Boleke J., Robert	1723—1738
	Van den Venne E.	1665—1699
	Van der Veken Jean	1674—1701
	Van der Wympe Henri	1553—1581
	Van Ermen J.	1620—1650
	Van Tenderloo Pierre	1688—1708
	Van Yseren A.	1653—1665
	Verdonck Henri	1533—1552
	Verdonck Jean	1549—1559
Herenthout	Lepage Jean-Bapt.	1732
Hersselt	Bals Corneille	1674—1694
"	Schellekens Bernard	1665
Hoyst-op-den-Berg	Schellinckx Flor. Arnold	1711
"	Van den Broeck Gishbert	1656—1674
"	Van Hove Jean (1)	
"	Verbruggen Amb. Ign.	1715—1723
"	Verbruggen André	1715—1717
"	Verlooy Jean-Franç.	1756—1769 (2)
"	Vranckx Jérôme	1667—1672
Hoogstraeten	Bleyens Charles Jos.	1766—1778
"	Boyen Trudo	1551—1576
"	Schuermans Guill.	1704—1727
"	Van Huysen Jean Ant.	1725
"	Van Ostaeven Jean	1683—1728
Iteghem	Essers Gabriel-Ferdinand	1733—1743
"	Essers Juste-Barthelemy	1705—1716
"	Kerselaers François	1732—1756
"	Van Hove Jean (3)	
"	Van Wesenbeeck Pierre	1690—1741 (4)
"	Wouters Adrien	1649—1672
Lille-Saint-Pierre	Noydens Aug.-François	1739—1755 (5)
Loenhout	Van der Buyten	1625—1663
Meerhout	Boonen Jean Bapt.	1703—1720
"	Denys Pierre	1660—1647
"	(testam.)	1661—1693
"	Duchasteau Anselme	1705—1711
"	Duchateau Louis.-Guill.	1710—1711

(1) cf. Grootloo.

(2) cf. aussi Boisschot.

(3) cf. Grootloo.

(4) A également exercé à Berlaer.

(5) cf. aussi Gierle.

	Hermans Pierre	1690—1700
"	Mannaerts François	1703—1711
"	Mutsaerts Norbert	1755—1760
"	Ruiz Gommaire-Melchior	1713—1731
"	Van Baerle Jean Bapt.	1727—1751
"	Van den Hove François	1676
"	Van Dyck Denis	1678—1702
"	Van Housbergen Nicolas	1629—1655
"	Wijns Jean Baptiste	1732—1742
Norderwijk	Meyns Nicolas	1540—1546
Pulle	Van Brussel Hubert	1666—1678
Putto	Stewart Eustache	1736—1753
"	Van Beethoven Henri	1680—1701
"	Van den Eynde Jacques	1750—1791
Santhoven	Sas Jean	1650—1700
"	Van der Heyden Antoine	1627—1637
West-Meerbeeck	Somers	1769—1795
"	Van de Sande	1744—1781
Zoerle-Parwijs	Van Borgstadt J.	1685—1725

II. Archives ecclésiastiques. (1)

A. — Clergé régulier.

BAERLE-DUC : Religieuses du Mont-Sainte-Catherine : documents de 1773 à 1787.

CORSENDONCK : Prieuré de religieux de l'ordre de St. Augustin : Manuel de cens et rentes (1633-1673) ; registre aux baux (1730-1757) et aux recettes et dépenses (1782-1789) ; reg. aux rec. et dép. (1789-1790) avec documents comptables. Chartes depuis la fondation (1395).

HERENTHALS : Augustins : cahier relié intitulé „Liber professionum omnium in hoc conventu factarum ab anno foundationis 1613", va jusqu'en 1791. Doc. de 1613 à 1787. Chanoinesses régulières de l'ordre de Prémontré : doc. de 1787. Récollets : doc. 1629-1787. Béguinages doc. des XVIIe et XVIIIe s.

(1) Voir : J. VANNERUS : *Het Kerkelijk Fonds op het Staatsarchief te Antwerpen*. (Bijdragen tot de geschiedenis. III. 1904, pp. 569-575).

- HOOGSTRAETEN : Carmélites anglaises : doc. de 1787. Pauvres claires ou Urbanistes : comptes divers de 1512 à 1701 avec copies de différents actes des XVIe et XVIIe s.; manuels de cens et rentes (1596-1614) et (1649-1711); état des biens, revenus et charges lors de la suppression (8 mai 1781). Chartes et quittances. Récollets : doc. de 1787.
- MOLL : Carmélites déchaussées, doc. XVII-XVIIIe s. Abbaye de Postel, doc. XVII-XVIIIe s.
- TONGERLOO : Abbaye de l'Ordre de Prémontré : Privilèges et droits (1515-1688); correspondance (1610-1787); docum. concernant les abbés (1581-1780); comptes et annexes (1393-1788); chartes (1154-1755) (1).
- TURNHOUT : Filles dévotes du Tiers-Ordre de St. François : doc. de 1787. Récollets; doc. de 1787. Sépulchrines, chanoinesses régulières : comptes des dépenses intérieures (1796-1798); comptes des recettes (1797-1798); biens et rentes passives à Turnhout, doc. de 1603-1766; chartes et divers (1662-1753).

B. — Clergé séculier.

- BRECHT : Doc. de 1261 (en copie) et de 1515-1770.
- EMBLEMEN : 1 reg. de 1524-1548.
- GHEEL : Copie de réglem. relatifs aux vicaires et aux chanoines (1540-1542), et pièces concernant le chanoine Ch. Cools (1752-1759).
- HERENTHIALS : Doc. de 1531-1775.
- HERENTHOUT : Comptes du curé (1670-1703) et requête à l'évêque (1720).
- HEYST-OP-DEN-BERG : Doc. de 1660-1780.
- HOOGSTRAETEN : Doc. de 1535-1795 et autres concernant le chapitre de Sainte-Catherine et le Béguinage (XVII-XVIIIe s.).
- ITEGHEM : Doc. de 1665-1791.
- LOENHOUT : Mémoire pour les comptes (1716); un compte des marguilliers (1718) et divers actes (1683-1691) (2).
- MINDERHOUT : Doc. de 1584.

(1) Pour plus de détails cf. J. VANNÉRUS : *Inventaire des archives de l'Abbaye de Tongerlo reposant aux Archives de l'Etat à Anvers*. (Analectes de l'Ordre de Prémontré IV, 1909).

(2) Nous avons cru devoir respecter ici l'ancien classement quoi-qu'il convienne en général de placer les comptes de l'église et des pauvres parmi les archives administratives.

OLMEN : 2 doc. XVIIIe s.

OOLEN : Comptes de la table du Saint-Esprit (1618-1619).

SAINT-LEONARD : Acte relatif à la séparation d'avec l'église de Brecht (1782).

SANTHOVEN : Doc. de 1750-1774.

THIELEN : 1 acte concernant l'horloge (1550).

TURNHOUT : Doc. de 1466-1600 ; 1718-1787 concernant le chapitre de Saint-Pierre et doc. de 1662-1693 concern. les bourses du chan. Nic. Cuylen.

VIERSEL : Doc. de 1697-1711 et 1768.

VORST : Manuel de rentes et biens de l'église et de la table du Saint-Esprit (1614-1631).

WYNEGHEM : 1 reg. (1627-1654).

N. B. — Pour les localités renseignées ci-après il existe des listes de biens et charges des cures et bénéfices fournies en exécution des ordonnances des 22 mai 1786 et 4 janvier 1787 ; ce sont des doubles originaux des déclarations conservées aux Archives Générales du Royaume à Bruxelles (chambre des comptes, supplément) :

Arendonck, Baelen, Baerle-Duc, Beersel, Beersse, Boisschot. (sous Heyst-op-den-Berg), Brecht, Broechem, Calmpthout, Casterlé, Desschel. Emblehem, Eynthout, Gheel, Gierle, Grobbendonck ou Ouwen, Grootloo et Schrieck, Hallaer (sous Heyst-op-den-Berg), Halle, Herenthals, Herenthout, Hersselt, Heyst-op-den-Berg, Hoogstracten, Hulshout, Iteghem, Lichtaort, Lille-Saint-Pierre, Loenhout, Meerhout, Meir, Merxplas, Minderhout, Moll, Oeleghem, Oevel, Olmen, Oolen, Oostmalle, Oud-Turnhout, Poederlé, Poppel, Pulderbosch, Pulle, Putte, Raevens, Ranst, Rethy, Rijkevorsel, Saint-Job-in-'t-Goor, Santhoven, Schilde, 's Gravenwezel, Thielen, Tongerlo, Turnhout, Veerle, Viersel, Vosselaer, Vorst, Vosselaer, Wechelderzande, Weelde, Westerlo, Westmalle, West-Meerbeeck, Wortel, Wucstwezel, Wijneghem, Zoersel (1).

PAUL ROLLAND, archiviste de l'Etat.

(1) On pourrait encore signaler, comme annexe aux sources originales, la collection des empreintes de sceaux, cf. à ce sujet : J. VANNÉRUS : *Inventaire des empreintes de sceaux existant aux Archives de l'Etat à Anvers*. (Bijdragen tot de Geschiedenis. VII. 1908, pp. 422-446, 485-504).

Il convient également, pour être complet au point de vue des sources d'archives, ainsi que pour éviter au travailleur des démarches inutiles, de rappeler que les anciens registres d'état-civil sont conservés dans les maisons communales. On en trouvera un relevé dans : J. VANNÉRUS : *Tableau synoptique des registres paroissiaux de la province d'Anvers*.

De Priory van Korsendonck

en de

Wiudesheimsche Hervorming in de XVIIe eeuw.

(Vervolg.)

De kwestie werd besproken in diezelfde kapittelvergadering van 1616 met het gevolg, dat de prioren van Groenendaal, Roóklooster, Bethleem (bij Leuven), Tongeren en Eindhoven opdracht kregen het St. Maartens klooster zorgvuldig te onderzoeken om op te maken of de gebouwen geschikt waren, en of de geldelijke toestand de lasten van een gebeurlijk oprichten eens studiehuis waarlijk dragen konden. Verslag over dat onderzoek zou bij den Prior Generaal worden ingebracht.

Het zou ons te ver leiden moesten wij de lotgevallen van het Keulsche seminarie mededeelen. Zeggen wij liever nog een woord over het verloop van de stichting te Leuven.

Het seminarie kwam er tot stand in het begin reeds van het volgende jaar (1617). Het St. Maartens klooster had dertien kamertjes ten gebruike der studenten gereed gemaakt. Het pensioen bedroeg 60 Brabantsche florijnen. Maar reeds in September van het jaar daarop (1618), „ob graves causas praesertim continuas dissentiones et impropria“ besloot P. Albert Luyken, toen Prior Generaal, het seminarie afzonderlijk op te richten. Daartoe werden gebouwen nangekocht en het St. Maartens klooster belast met een bijdrage van 4900 Brabantsche florijnen en een jaarlijksch pensioen van 600 andere. Men zal

mij toelaten er tusschen haakjes bij te voegen dat St. Maarten, onder het opperprioraat van Petrus van St. Truyen, in 1559, naar het Kapittel een brief stuurde waarin hij er zich over bekloeg zoo sterk belast te zijn, te meer daar het over de goederen van Grobbendonck zoo vrijelijk niet kon beschikken als men wel dacht. Want de Heer van Grobbendonck en anderen hadden zich verzet tegen de vereeniging van het klooster met dat van Leuven; hadden zelfs de rechterlijke macht ingeroepen, en dat proces, voor den Raad van Brabant, was nog altijd hangende. Daarbij moesten ze nog, op last van het Algemeen Kapittel van 1650, een vikaris met enkele broeders te Den Troon achterlaten en onderhouden. Dat was, om zoo te zeggen een nieuw convent dat door St. Maarten moest onderhouden worden.

De klacht werd gunstig aanhoord, de taks fel verminderd maar de nederzetting te Grobbendonck zou blijven.

Zoo opgericht had het seminarie van Leuven heel vaak met zware financieële moeilijkheden te kampen, maar kon toch zijn bestaan rekken tot in de tweede helft der XVIIIe eeuw.

Wat Korsendonck voor het Studiehuis gedaan heeft, laat zich in deze twee punten samenvatten: getrouw zijn geldelijke bijdrage betaald, en als de nood te scherp werd, ruimschoots hulp verleend. Als in 1680 Jan Schooff, rector van het seminarie, verslag inbrengt over den toestand zijner kas, blijkt het dat sommige kloosters zich heel nalatig toonden in het nakomen hunner geldelijke verplichtingen (1). Aan Korsendonck echter kon geene schuld worden aangewreven. Wel integendeel. Want daar het Algemeen Kapittel zich verplicht achtte een buitengewone hulpbijdrage te vorderen, schreef K. spontaan voor een bedrag van 55 florijnen in. meer dan het grootste deel der overige kloosters, meer ook dan de verhouding tot den rijkdom van het klooster he! scheen aan te duiden.

In 1685 liet prior Balthazar de Moor, in overeenstemming met zijn convent en het voorbeeld volgende van de overige kloosteroversten, al zijn rechten varen op het seminarie te Leuven. Het kwam toen te staan onder het rechtstreeksch beheer van den prior van Groenendaal. De verdere lotgevallen hebben echter weinig of geen belang meer voor de Kempische kloosters in 't algemeen en voor Korsendonck in 't bijzonder.

(1) Er valt hier op te merken dat die nalatigheid daarom geen plichtverzuim was, maar heel goed het gevolg kon wezen van den doerniswekkenden toestand waarin de voortdurende oorlogen sommige kloosters hadden gebracht.

B. — Hervorming op gebied van Apostolaat.

De jonge kloosterling, eenmaal gevormd en priester gewijd, moest in de maat zijner krachten en volgens den geest zijner orde, aan het Katholiek apostolaat medewerken. Hoe vatte nu de Windesheimsche geest die medewerking op?

De Congregatie van Windesheim hield er een beschouwend-meer dan een werkend levend op na. Ze was immers grootendeels gesticht om aan den drang bij sommige broeders van het gemeene leven naar meer innerlijkheid en beschouwing te voldoen. Zoo was dan het leven dat de eerste Paters te leiden hadden heelemaal contemplatief, met als hoofdbezigheid, den koordienst.

Toch bleven de Windesheimers, al was hunne bedrijvigheid buiten het klooster zeer beperkt, niet onverschillig voor wat rondom hen gebeurde en te doen stond. Het is waar, prediken mochten ze niet; biecht hooren van vreemdelingen, evenmin; onderwijs geven eindelijk lag niet in hunne bedoeling. Maar, afgezien van het feit dat ze geestelijken zoowel als zedelijken en stoffelijken steun verleenden aan de zusterstichting, den actieven tak in de „Moderne Devotie“, de zoogenaamde „Broeders van het Gemeene Leven“, hoeveel parochies hebben ze niet bediend, waar het aan wereldlijke geestelijkheid ontbrak of waar een pastoor tijdelijk moest vervangen worden; hoeveel vrouwenkloosters hebben ze niet bestuurd, hetzij deze, officieel of niet, tot hunne orde behoorden, hetzij ze, van een andere religieuze gemeente, toch Windesheimers als geestelijke vaders verkozen; in hoeveel huizen, eindelijk, gevraagd of gestuurd, hebben ze de kloostertucht niet hersteld, den ouden geest terug in het leven geroepen?

Ook de priorij van Korsendonck had haar aandeel in die bedrijvigheid. Zoo namen hare bewoners voor een groot deel, de inrichting van het klooster te Grobbendonck op zich; zoo werden ze ook gelast in 1457 het zusterhuis te Thienen van een rector (bestuurder) en vice-rectors te voorzien. „Domus monialium in Thenis monte commissa est priori et conventui domus in Korsendonck, ut provideant eis de rectore et sociis.”

Eindelijk, om ons bij deze voorbeelden te bepalen, werd hun het bestuur van het Windesheimsch vrouwenklooster O. L. V. in Facons, te Antwerpen toevertrouwd (1532). Later echter kwam het onder het bestuur van den prior te Groenedaal, niet zonder protest vanwege zijn collega uit Korsen-

donek, die zich nochtans door het Algemeen Kapittel in het ongelijk zag gesteld.

Dit alles moge volstaan om de bedrijvigheid der Windesheimers vóór en zelfs gedeeltelijk onder de Hervorming en hare godsdienstoorlogen, eenigermate te schetsen.

Maar daarna veranderde de toestand. Ik roonde reeds aan in een bijdrage voor „Dietsche Warande en Belfort. (1), hoe verscheidene der daar zooeven aangehaalde bedrijvigheden, door de omstandigheden zelve waren stop gezet. En zoo was men verplicht aan te bevelen en zelfs op te dringen, wat men vroeger verbood.

Prediken en onderwijzen, in die beide richtingen zouden de Windesheimers hunne bedrijvigheid trachten te ontwikkelen. Al wie er eenigzins toe bekwaam was, moest den kansel bestijgen; overal waar het mogelijk was, zou men scholen oprichten om aan de jeugd een christelijke opvoeding te helpen verschaffen.

Doch, wat er van dit alles verwezenlijkt werd? Waarschijnlijk veel minder dan men beoogd had. De tijden waren hard: Geuzen, Spanjaarden, Franschen wedijverden met elkaar om van ons land een woestenij te maken. En in Duitschland, waar zich de overige kloosters der Congregatie bevonden, stonden de zaken niet gunstiger.

Hoe moest dit alles verderfelijik inwerken op den heropbloei eener Congregatie, die, door den aard zelve harer inrichting, gansch haar leven, hare werking en vandaar ook haren invloed aan het bestaan harer huizen had verbonden.

Zijn wij spijs alles geneigd het de Windesheimers ten kwade te duiden dat zij gemis aan ruimte en veelzijdigheid in hunne apostolaatsopvatting hebben getoond, dat zij niet lenig genoeg waren, om zich aan de nieuwere toestanden aan te passen en de noodige krachtadigheid misten om de energieke middelen, de eenige doeltreffend, op dat gebied aan te wenden, vergeten wij dan toch niet dat zij aan hunne hervorming maar konden denken en werken op een oogenblik dat oudere of pas gestichte kloosterorden de beste en voornaamste plaatsen op het apostolaatsveld hielden bezet.

(Slot volgt).

E. DESCHAEPDRIJVER. S. J.

(1) In het Februariummer van 1922, blz. 148.

FOLKLORE.

De Muizen en Ratten in het Volksgeloof.

I.

Muizen en Ratten verdrijven.

(Vervolg.)

Bij alle Indo-Germaansche volkeren is de muis een onweersdier; de grauwe kleur en de witte tand — beeld van den door 't donker zwerk brekenden bliksem — duiden het aan (1). Naar oude en nog steeds voortbestaande volksoverleveringen, vallen de muizen bij onweders uit de lucht. In Bohemen denkt men dat de regen op St. Pietersdag (22 Februari) de veldmuizen medebrengt; ook met Pinksterregen staan ze in verband (2). En in Pommeren gelooft men: Regent het op St. Jacobsdag, dan regent het muizen (3).

Krachtens het grondbeginsel der sympathie, die in het volksgeloof zulke gewichtige rol speelt, tracht men in Bohemen de muizen door sleutelgerammel — zinnebeeld des onweders — te verjagen, en in Noord-Duitschland klopt men 's morgens met een hamer — symbool van Donar, den dondergod — op de deurposten en balken, onder het opzeggen eener bezweerformule, met het doel zijn woning tegen muizen en ratten te vrijwaren (4). In Pommeren verhaalt men dat een boer een gevangen rat een bel om den hals bond en ze dan over zijne velden heenjoeg. Toen ijlden de aldaar wonende ratten uit

(1) Wuttke. *Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwoort*, 118; — *Volkskunde*, VII, 1. — (2) *Volksk.*, VII, 1. — (3) *Blätter für pommerche Volkskunde*, VII, 2. — (4) *Volkskunde*, VII, 2.

hunne hollen en verlieten het land. Nooit hebben zij zich nog op het grondgebied van den boer gewaagd (1).

Ten onzent schijnen dergelijke praktijken niet in zwang te wezen; men neemt hier, evenals in Frankrijk en Duitschland, zijn toevlucht tot bezweringen. Sint-Jans Evangelie is, naar men meent, het krachtigste gebed om de ratten en muizen uit huis en schuur te verjagen en de rupsen van den akker weg te lezen.

Wanneer gij het, vóór zonsopgang, luidop leest, dan zal zoo ver uw stem kan gehoord worden, alle ongedierte verdwenen zijn. Zoo gelooft men in Zuid-Brabant (2).

Om de ratten en muizen uit het huis te verwijderen, lezen de Haspegouwsche Walen Sint-Jans Evangelie in drie der hoeken van het huis en laten den vierden hoek „vrij”, waarna zij zich van uit dien hoek ruggewaarts naar een bepaald huis begeven, bewoofd door rijker menschen dan zij. De knaagdieren zullen langs daar vertrekken en de aangegeven richting volgen (3).

Een dergelijk gebruik bestaat in 't Z. O. der Antwerpsche Kempen en de aangrenzende gewesten van Brabant. Om de knaagdieren te verjagen, gaan de boeren rondom hunne hoeve, terwijl ze Sint-Jans Evangelie lezen. Op zeker punt gekomen, langs waar ze de muizen of ratten willen doen vertrekken, keeren ze zich om en zetten al biddend hun tocht in tegenovergestelde richting voort, er zorg voor dragende de plaats die ze hebben overgeslagen, niet te betreden. Zoo ontstaat in den aldus beschreven kring een gaping, langs waar de knaagders zullen verhuizen.

Een ander middel, mede in Haspengouw in zwang, bestaat hierin, dat men met wijwater drie hoeken besprenkelt van al de kamers, kelders en zolders en den vierden hoek, langs waar het ongedierte vertrekken moet, „vrij” laat (3).

Men gebruikt insgelijks opzettelijke formules om de ratten te bezweren. Ik geef er hier een paar:

1. Gijlië ratten! gijlië leelijke beesten! Ik bewensch u bij zon, maan, sterren en firmament! Ik bezweer u, alsdat gijlië alle moet vertrekken uit mijne huizing, stalling, schuur, hoving, zoo zeker alsdat Maria den Zoön Gods gebaard heeft. (St. Antonius-Brecht).

Dit moet driemaal gelezen worden, 's Woensdags, Donder-

(1) *Blätter f. pomm. Volksk.*, VIII, 169. — (2) *Volksk.*, VII, 2. — (3) *Wallonia*, X, 105.

dags en Vrijdags, vóór zonsopgang, terwijl men door de gebouwen rondwandelt.

2. *Ik zweer hier bij zon en maan, dat de ratten van dezen zolder zullen gaan, alzoo waarachtig dat Jezus-Christus door twee weerdige mannen van 't kruis is afgedaan; alzoo waarachtig dat Jezus-Christus op den derden dag is verrezen. Amen.* (O. L. Vrouwe-Waver.)

In het departement Seine-et-Marne leest men, wanneer men de eerste schoof graan in de schuur brengt, driemaal het Onze Vader en het Weesgegroet, ter intentie van de H. Gertrudis; terzelfder tijd zegt men driemaal: *Rattes, rats et ratvains, souris, souricettes et souris, je vous conjure par le grand Dieu vivant de ne toucher aux grains et pailles que je mettrai ici, pendant un an, non plus qu'aux étoiles du firmament.* Vervolgens laat men een mis doen ter eere van den H. Geest (1).

Bezweerders, tooveraars en heksen beschikken natuurlijk over geheime middelen om het ongedierte te verbannen.

„De mulder van Denderbelle kloeg bitterlijk over de schade, hem door de ratten toegebracht. Een bedelaar die wekelijks om een aalmoes kwam, dit vernemende, vroeg een aardappel of twee, waaraan de ratten geknaagd hadden, en zei: „Kijk wel, ge zult al de ratten, tot de laatste toe, van uw hof zien verhuizen en recht bij de E... gaan.” — Dat was een hof in de buurt, waar hij steeds voorbijgezonden werd. — En inderdaad, men zag *promentelijk* de ratten. één voor één, wegtrekken (2)”.

In 't Walenland, zoowel als in Vlaanderen, zijn er heksenmeesters die, mits een zekere som, zich verbinden om de ratten naar het eigendom van een buurman te zenden. Deze buurman moet een goed voorziene schuur of zolder bezitten, want zonder dat keeren de knagers, die gaarne in overvloed leven, naar hunne eerste verblijfplaats terug. Is de koop gesloten, dan wijst de toovenaar een plaats aan, waar de belanghebbende kan post vatten om de ratten, die zijn woning verlaten, te zien voortrekken.

Is in de nabijheid een beek, de heksenmeester legt er een plank over, om den aftocht der ratten te vergemakkelijken.

Op klokslag van middernacht gaat hij naar den belanghebbende, verzoekt dezen hem te vergezellen, doet hem niet verre van den vonder nederzitten, brabbelt, bij het weifelend licht

(1) *Revue des Traditions populaires*, VII, 245. —

(2) *Volkskunde*, VII, 2.

van een lantaartje, eenige onverstaanbare zinnen uit een geheimzinnig boek, verlaagt trapsgewijze de stem, noodigt zijn gezelschap uit het diepste stilzwijgen te bewaren en den blik op het smalle brugje te vestigen. Eensklaps hoort men een geritsel en ziet men de ratten, de eene achter de andere, aankomen; zij wagen zich op de brug en richten zich als bij tooverslag naar het huis van den buurman, dat de heksenmeester heeft aangeduid. Als ze alle over de beek zijn, neemt de toovenaar de plank weg, uit vrees dat de ratten het soms in den zin mochten krijgen naar hunne oude woning weder te keeren. Daar deze knaagdieren van geen bad houden, vooral niet als het water koud is, komen zij gewoonlijk niet naar hun vroeger verblijf terug.

De slimme toovenaar, zich met een waas van geheimzinnigheid omhullende, heeft er voor gezorgd alles in gereedheid te brengen, wat noodig is om het aangekondigde wonder te verrichten.

Die toebereidsels zijn zeer eenvoudig. De gewaande heksenmeester neemt een varkensblaas, doet er een mengsel vluchtige oliën in, die een sterken traanreuk verspreiden; doorsteekt vervolgens de blaas met een speld, zoodat zij vol gaatjes is, waardoor het vocht op den grond kan lekken; maakt de blaas aan het uiteinde eener koord vast en sleept ze in al de hoeken, grenzende aan het door de ratten, vergeven huis. Vervolgens richt hij zich naar de plaats waar hij de plank over 't water gelegd heeft, en sleept de blaas over dit brugje. Zoo gaat hij voort met de blaas over den grond te trekken, totdat hijgekomen is in de omgeving van het eigendom, waar hij de knaagdieren wil hebben. Daar laat hij de olie achter, die de blaas nog bevatte.

Eenige uren later komen al de ratten, aangelokt door den reuk der olie, uit hunne holen en volgen in menigte den weg, waarop de blaas van den toovenaar haar zwartachtig vocht heeft verspreid, dat niet het minste spoor op den grond nalaat.

De gewaande toovenaar wacht er zich wel voor, de verhuizing der ratten aan een natuurlijke oorzaak toe te schrijven; hij houdt integendeel staande, dat het zijne occulte handelingen zijn, welke de beesten doen verdwijnen (1).

Het geloof dat zekere lieden het vermogen hebben om muizen en ratten van het eene huis naar het andere te jagen, is zoodanig verspreid, dat de dorpelingen twist zoeken met hunne bu-

(1) *Wallonia*, X, 103-105.

ren, onder voorwendsel dat deze hun de knaagdieren zenden, welke zij uit hunne schuren en van hunne zolders hebben verjaagd.

Een dier ratten- en muizenbezweerders had zijn macht verkregen door het feit dat hij een tooverkrachtig gebed bezat en er in geslaagd was dit gebed onder het autoarkleed te schuiven, waarop de priester vervolgens de mis had gelezen. Van daar de waarde en de kracht van den talisman. Voorzien van zijn gebed, ging hij naar het huis, dat hij van de ratten moest zuiveren, las er zijn krachtig formulier en de ratten pakten natuurlijk hunne biezen (1).

Eens gingen twee mannen in een kouden winternacht van Saint-Georges naar Warfusée (2). Eensklaps bemerkten zij in de verte op de baan, in de richting van Warfusée, een groote zwarte vlek, die zeer duidelijk op het sneeuwkleed uitkwam. De zwarte plek naderde al meer en meer; de reisgezellen gingen stilzwijgend en onbewoeglijk op den kant der baan post vatten en zagen enkele minuten later een heir ratten aankomen, dat al trippelend den weg naar Saint-Georges insloeg.

Een der mannen, die vroeger reeds een dergelijke mobilisatie van ratten had bijgewoond, had zijn gezelschap aangeraden geen stap te verzetten, uit vrees van den tocht dezer belangwekkende dieren te hinderen en hun toorn op te wekken (3).

Vóór vele jaren, vertelt N. WARKER (4), woonde te Aarlen een oude weduwe, in wier kelder het wemelde van de ratten. Om van die lastige plaag verlost te worden, wendde zij zich tot een oude heks, die het geheim kende om ratten en allerlei ongedierte te verjagen. De oude beloofde hare hulp en belastte de weduwe een groote hoeveelheid papier in gereedheid te houden. Toen het avond geworden was, kwam het wijf, sneed het papier in eenige duizenden stukjes en daalde met de weduwe in den kelder. Daar plakte zij de stukjes papier tegen de muren en verliet met de huisvrouw den kelder, zeggende: „Dat is voldoende. Nu mag echter niemand méér in den kelder gaan, voordat de morgen aangebroken zij. Te middernacht zullen de ratten het huis verlaten en langs den Seszlicher weg over de beek heentrekken.” Iedereen meende dat de oude de weduwe wat op de mouw had gespeld; echter was in den beginne niemand stout genoeg om er zich van te overtuigen, of het wijf

(1) *Wallonia*, X, 106. — (2) Prov. Luik.

(3) *Wallonia*, X, 106. — (4) *Wintergrün, Sagen, Geschichten und Märchen aus der Provinz Luxemburg*, 50.

waarheid had gesproken of niet. Eindelijk toch waagde een kostganger het naar gemelden weg te gaan kijken. Te middernacht hoorde hij daar een eendelijk schreeuwen en piepen en, bij den helderen maneschijn, bemerkte hij hoe een geheel leger ratten in de beste orde over het veld heentoog. De meeste ratten hielden een stukje wit papier in den muil; de andere droegen hunne dooden. 's Anderendaags 's morgens waren alle stukjes papier uit den kelder verdwenen, en heeft men er naderhand geen enkele rat meer gezien.

Ten Westen van het eiland 'Rugen ligt een klein eiland, Ummauz geheeten, en ten Zuiden van dit het nog kleiner eilandje Rattenort. Van dit laatste vertelt men het volgende: Oudtijds waren op het eiland Ummauz zoovele ratten, dat de bewoners zich ten langen leste tegen die vraatzuchtige beesten niet meer konden verweren. Toen verscheen een vreemde rattenvanger op het eiland, die voor een som geld al de ratten samenlokte en ze bij het dorp Wusz door het water naar het eilandje verdreef, dat sindsdien den naam Rattenort gekregen en behouden heeft. Op Ummauz bevindt zich sedert dien tijd geen enkele rat meer (1).

(Slot volgt).

JOZEF CORNELISSEN.

(1) *Blätter für pommersche Volksh.*, VIII, 172